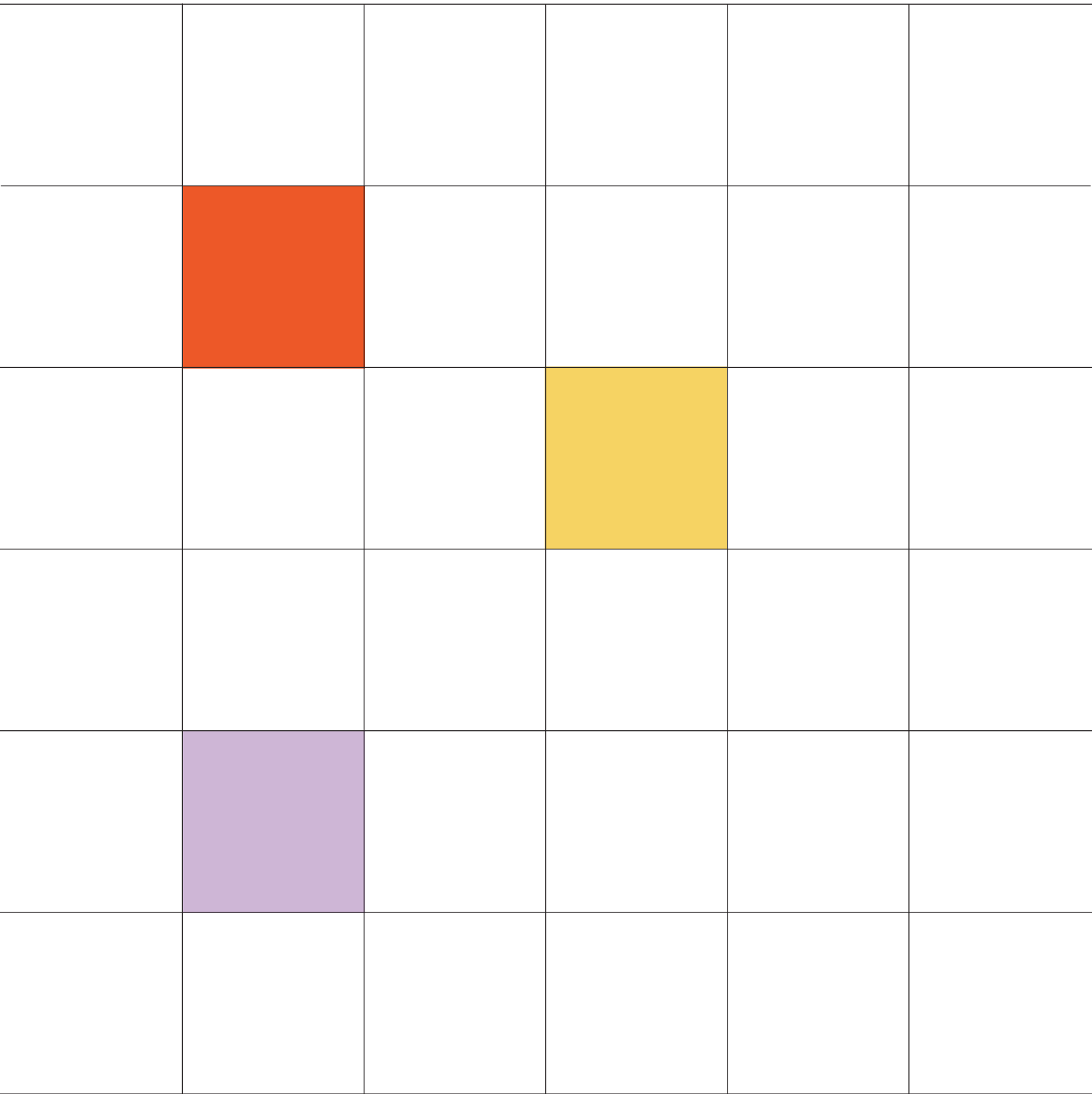
Unitat didàctica.
2n cicle d'ESO

Jaume I i al-Azraq

1 Llegiu el text i contesteu a les qüestions.

750 ANYS DE LA MORT DE JAUME I

El regnat de Jaume I (1208-1276) va ser un període clau en la consolidació del territori català i en l'expansió de la Corona d'Aragó durant el segle XIII, moment en què Catalunya va consolidar-se com a estat nació, es varen configurar les Corts catalanes i el Consell de Cent, i el país, amb la incorporació de València i de Mallorca, va posar les bases de la formació dels Països Catalans. La Corona d'Aragó es va afirmar com a un estat confederal i plurinacional que va sobreviure fins a la desfeta del 1714.

Fill únic del rei Pere II d'Aragó i Maria de Montpeller, Jaume I va heretar un regne inestable després de la mort dels seus pares. Als cinc anys i va ser educat sota la tutela dels templers. La seva vida personal va estar marcada per dos matrimonis: el primer amb Leonor de Castella, amb qui va tenir un fill, Alfons, que no el va sobreviure, i el segon amb Violant d'Hongria, unió que va consolidar aliances europees i li va proporcionar diversos fills, entre ells, els successors al tron: Pere III i Jaume II.

Les conquestes militars van ser el pilar del seu regnat. La conquesta de Mallorca (1229), Eivissa i Formentera va consolidar el domini i la projecció de la Corona d'Aragó al Mediterrani, establint-ne la supremacia naval i econòmica. La segona campanya més significativa va ser la conquesta de València (1232-1245), que va incorporar un territori vital sota domini musulmà, reforçant la presència cristiana i la influència econòmica en la regió.

En l'àmbit de política interna, Jaume I va impulsar reformes per establir les bases d'una governança més moderna, com la creació de les Corts d'Aragó i la implementació dels Furs de València, que van permetre limitar el poder nobiliari, consolidar els drets dels ciutadans i garantir estabilitat als territoris conquerits. Tot i això, el seu regnat també va estar marcat per conflictes i tensions amb la noblesa, que reflectien la complexitat de les relacions entre el poder reial i els interessos aristocràtics.

El *Llibre dels fets*, escrit cap a 1270, és una obra cabdal per entendre la figura del monarca i el context històric de l'època. Es tracta d'una crònica autobiogràfica escrita en català, única a l'Europa medieval, ja que combina fets polítics, conquestes, estratègies diplomàtiques i vivències personals en un estil clar i directe. La seva importància radica en ser un testimoni literari i documental que reflecteix la personalitat de Jaume I i del seu temps, una peça fonamental per entendre els inicis de la literatura catalana, l'origen i desenvolupament dels Països Catalans.

1. Quants anys va durar el regnat de Jaume I?

2. Quines institucions es van configurar durant el regnat de Jaume I??

3. Quin dels dos matrimonis de Jaume I va ser més important?

4. Quines conseqüències positives van tenir les conquestes de Mallorca, Eivissa i Formentera, d'una banda, i de València, d'una altra.

5. Quines conseqüències va tenir la implementació dels *Furs de València*?

6. En la Unitat del 1r Cicle d'ESO vam veure que en diferents ocasions els interessos nobiliaris i els del rei no coincidien. Repasseu aquesta unitat i digueu en quines ocasions o en quines circumstàncies els interressos d'aquells i els d'aquest eren diferents.

7. Resumiu les característiques principals del *Llibre dels feits*.

2 Llegiu el començament del *Llibre dels feits* i contesteu a les qüestions:

Retrau mon senyor sent Jacme, que fe sense obres morta és: aquesta paraula volc Nostre Senyor complir en los nostres feits: e jassia que la fe sense les obres no valla re, quan abdues són ajustades, fan fruit: lo qual vol reebre Déu en la sua mansió. E ja fos açò que el començament de la nostra naixença fos bo, en les obres nostres havia mester mellorament. [...] E quant nostre Senyor Jesucrist que sap totes coses, sabia que la nostra vida s'allongaria tant que faríem ajustament de bones obres ab la fe que nós havíem, faïa'ns tanta de gràcia e de mercè, que, per pecadors que nos fóssem, de pecats mortals ni de venials, no volc que nos preséssem honta e dan de vergonya en poguéssem haver en cort ne en altre lloc; no volc, encara, que moríssem tro açò haguessem complit.

1. Actualitzeu el text amb l'ajuda del següent glossari:
   Volc: volgué. *Jassia:* ja siga, ja sigui. *Valla:* valga, valgui. *Havia mester:* era necessari. *Honta:* deshonra. *Tro:* fins que.

2. Expliqueu amb les vostres paraules què vol expressar el rei.

3. Fixeu-vos-hi: la crònica del regnat de Jaume I es diu *Llibre dels feits.* Estareu d'acord amb nosaltres que Jaume I valorava força l'acció i, per tant, els fets de guerra i de conquesta. Però al darrere d'aquests fets, calia que hi haguera fe, o la Fe en majúscula. Quina fe? O, dit d'una altra manera, la fe de quina religió? La fe en quin déu? Ho entendreu perfectament en llegir l'episodi següent .

3

Llegiu i contesteu a les qüestions:

El *Llibre dels fets* de Jaume I és la primera de les quatre gran cròniques medievals catalanes. Ja hem dit que es tracta d'una obra personal de forma autobiogràfica. No havíem dit encara que està escrita amb el plural majestàtic com correspon a la categoria del seu autor, encara que ja ho heu comprovat en el text anterior. Però de vegades aquest *Nos* deixa entreveure uns tons íntims o personals. Comproveu-ho en aquest fragment, que conta com el rei veu per primera vegada Xàtiva.

E nos al vespre *dixem* a Don Rodrigo [de Liçana] :

-*Hajam tro* a trenta cavallers que anc no vim Xàtiva, e volem-la *veer*.

E *anam* lla a aquell coll agut qui és part del castell, e veem la pus bella horta que *anc* havíem vista en vila ni en castell, e que hi havia més de dues-centes *algorfes* per l'horta, les pus belles que hom pogués trobar, e les alqueries entorn de l'horta, moltes e espesses, e veem encara lo castell, tan noble e tan bell, e tan bella horta, e haguem-ne gran goig, a gran *alegre* en nostre cor: e sembla'ns que no tan solament per don Pere d'Alcalà *devíem-nos* venir sobre Xàtiva ab nostra host, *mes* per haver lo castell per crestianisme, e que Déu hi fos servit: e d'açò no *volguem* re dir, a don Rodrigo, de nostre cor.

Jaume I. *Llibre dels feits.* Ed. 62 i "la Caixa"

dixem: diguérem. **Hajam:** tinguem, ajuntem. **tro:** fins. **anc:** abans. **veem:** veiérem. **veer:** veure. **anam:** anàrem. **veem:** veiérem. **pus:** més. **anc:** mai. **algorfes:** terrats, cambres. **alegre:** alegria. **devíem-nos:** havíem de. **mes:** sinó. **volguem:** volguérem

1. **Feu una versió actualitzada del fragment.**

2. **Per quina raó el rei vol "venir sobre Xàtiva ab nostra host"? Per a qui o per a què ha de ser Xàtiva? Per què el rei no vol dir res d'açò a don Rodrigo? Com interpretes l'expressió del rei "de nostre cor"?**

   El rei Jaume ha anat a Xàtiva (1240) per deslliurar uns presoners, entre ells el Pere d'Alcalà que s'esmenta en el fragment. Hi torna el 1244 i negocia amb un enviat de l'alcaid la rendició. Però les negociacions es trenquen i comença la guerra: "E d'aquí avant fo la guerra." Amb aquestes paraules acaba el capítol 338. El capítol següent comença amb els preparatius del setge de Xàtiva.

3. **Actualitzeu el fragment següent.**

   E nos enviam per los cavallers del regne de València, e per los altres hòmens, e per almogàvers, e ab los altres rics homes, e anam assetjar Xàtiva, e posam-nos en l'horta riba del riu, e d'altra part que ens venia un barranc: e dessús faem un vall, e així fo *enserrada* la host.

Jaume I. *Llibre dels feits*. Ed. 62 i "la Caixa"

enserrada: tancada

El rei deixa el setge de Xàtiva per a anar a Almirra a negociar la frontera de la conquesta amb l'infant Alfons de Castella. Però l'infant Alfons de Castella volia Xàtiva com a dot del casament amb la filla de Jaume I i de violant d'Hongria, i deia que si no els la donava el rei Jaume, els la donaria l'alcaid. El rei Jaume va respondre que qui volguera Xàtiva hauria de passar per damunt d'ell i va donar per acabada l'entrevista. Però la reina i els cavallers el retingueren. Finalment, el 26 de març de 1244, vespra de Diumenge de Rams, van signar el tractat d'Almirra, en el qual acordaren que l'infant Alfons lliuraria Énguera i Moixent al rei Jaume i aquest donaria a Alfons Villena i Sax.

Per a assolir els límits acordats al Tractat, Jaume I ha de conquerir Xàtiva, el setge de la qual finalitza el 22 de maig de 1244. I, a continuació, Biar, una plaça fortificada molt important, situada en un punt estratègic que controlava les comunicacions cap al sud. Finalment, el febrer de 1245, Biar és conquerida. Assolida aquesta plaça, el rei Conqueridor negocia amb la resistència àrab. La negociació culmina amb el Tractat del Pouet, esmentat en la UD anterior. És llavors la primera vegada que apareix al-Azraq, del qual ja hem parlat també en la UD anterior.

Tanmateix, ens falta aprofundir en alguns aspectes de l'enfrontament entre Jaume I i al-Azraq. Però primer:

4. **Estabiu una cronologia dels fets relacionats amb la conquesta des de la primera vegada que el rei Jaume veu Xàtiva fins a la conquesta de Biar.**

5. **Llegiu el següent text de la Crònica de Ramon Muntaner, la segona de les quatre grans cròniques. És una seqüència narrativa del període que va de la conquesta de València cap al sud fins a Finestrat i Relleu. Marqueu en el mapa de la il·lustració la trajectòria o les trajectòries de conquesta.**

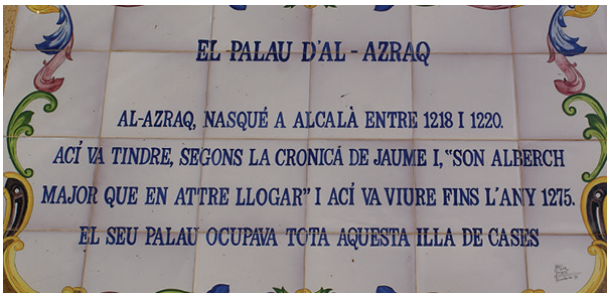

E *aprés* que la dita ciutat de València hac presa, qui es pres lo vespre de sent Miquel de l'any mil dos-cents trenta-vuit, e poblada de les sues gents pròpies, anà conquistant e prenent tot ço que del dit regne era, de València anant envers lo Regne de Múrcia. Així que ell pres Algecira qui és de les pus fortes viles del món, e bona vila e honrada; e puis pres lo castell de Xàtiva e la vila. Lo castell de Xàtiva és lo pus reial castell que null hom haja, ço és, negun rei; e la vila, bona e gran e de gran valor e forts e ben murada. E aprés pres lo castell de Cossentaina, e la vila d'Alcoi, e Albaida, Penàguila e molts altres llocs que serien llong d'escriure. [...]

E encara puis pres lo castell de Cullera, qui és riba mar, e la vila e el castell de Corbera, la vall d'Alfàndec ab tres castells que hi havia. E aprés pres Bairén qui és bon castell e forts; puis Palma, Vilallonga, Rebollet, Gallinera e la vall de la Guar, vall d'Aixelló, vall de Xèbea, Alcalà, Segària, Dénia, Locaibe, Pop, Tàrbena, Garix, Bèrdia, Calp, Altea, Polop, Godalest, Confrides e el castell Orxeta, Finestrat, Relleu e molts altres castells e viles qui són d'aquella part.

4 Llegiu i contesteu a les qüestions:

LA REVOLTA D'AL-AZRAQ CONTRA JAUME I

"Davant el maltractament dels sarraïns i l'incompliment dels acords dels monarques cristians, els mudèjars es revoltaren l'any 1247 sota el comandament d'al-Azraq, que, aquell any, ja controlava els castells de Pego i d'Alcalà, amb nombrosos castells menors. A continuació, va anar prenent els castells de Gallinera, Penàguila o la serra de Finestrat.

Davant aquests fets, Jaume I aprofita la conjuntura per a declarar traïdor al-Azraq i plantejar l'expulsió dels musulmans del Regne de València.

1. **Rellegiu el text 1 de l'activitat 14 de la Unitat del Tercer Cicle de Primària per tal de fer-vos una idea de la decisió de Jaume I d'expulsar els musulmans revoltats. Quin és el motiu que al·lega el rei Jaume per a prendre aquesta decisió?**

2. **Llegiu el text següent i expliqueu amb les vostres paraules quin és l'argument que empra Jaume I per a convèncer els nobles de la conveniència d'expulsar els musulmans revoltats. El rei acaba d'explicar les causes que l'han motivat a decidir-se per l'expulsió i en quines condicions s'acomplirà i diu:**

Quan nos acabàrem de parlar, el bisbe de València va prendre la paraula i digué que donava gràcies a Nostre Senyor i a la seua Mare pel bon propòsit que ens havia inspirat, [expulsar els musulmans revoltats] i que ningú no havia servit tan bé Nostre Senyor com nos, en tenir aquell pensament. Continuà dient que per tot el món el nostre nom seria esmentat, i que tant al papa com a l'Església de Roma no podríem donar una alegria major que aquella.

També diguérem als rics homes que ens donaren la seua opinió. Els que tenien sarraïns assentiren per força, perquè féiem una cosa que no els agradava. Aleshores, els diguérem:

-Si no us agrada açò, per què no ens doneu cap altra alternativa? Heu d'aconsellar-me pel vostre bé, per a servir Déu i per al meu profit, que a la llarga serà també el vostre. Així que, encara que la renda serà menor, perquè no guanyareu tant amb cristians com amb sarraïns, considereu quin és el benefici que jo i vosaltres obtindrem, ja que ells em donen motius per a expulsar-los sense trencar la meua paraula.

"La segona raó, que és molt forta, és que, si, per ventura i pels pecats dels cristians, algun dia es posaren d'acord els sarraïns d'un costat i de l'altre de la mar i s'alçaren en armes els sarraïns de les viles, ens arrabassarien tants castells, a nos i al rei de Castella, que tothom qui ho sentira s'admiraria del gran perjudici que rebria tota la cristiandat."

Jaume I. *Llibre del fets.* Versió de francesc Marchirant. Ed. Bromera

3. **D'una altra banda, com és que el bisbe de València lloa tant la decisió del rei, fins al punt de dir que "tant al papa com a l'Església de Roma no podríem donar una alegria major que aquella."**

4. **Continueu llegint i contesteu a les qüestions:**

> Unes cent mil persones de l'àrea de Xàtiva i d'altres zones agrícoles són expulsades de les seues terres i parteixen cap a Villena des del castell de Montesa. Açò comportà que una part important dels musulmans expulsats s'afegiren als rebels, cosa que els feu encara més forts, i abocà el Regne a una situació de guerra generalitzada.

5. **A banda de l'efecte retroactiu que produí l'expulsió, expliqueu l'efecte immediat que degué produir la pèrdua de tanta població treballadora.**

> El 1249 al-Azraq sofreix una derrota determinant en la batalla del pas del Benicadell, un punt estratègic per al Regne de València. Aquestes batalles, datades entre la primavera i l'estiu del 1249, acaben amb la derrota del cabdill i la mort d'alguns dels comandants àrabs més competents.

6. **Llegiu els combats del Benicadell segons la *Crònica* de Jaume I:**

> Aquells que s'hi quedaren a la nostra terra triaren per cap al-Azraq. I un dia ens arribà un missatge que ens comunicava que hi havia combats al Benicadell. [...] si es perdia el Benicadell, es perdria el port de Cocentaina, ja que ningú no gosaria anar a Cocentaina, ni a Alcoi, ni a les rodalies de Xixona, ni a Alacant, per cap lloc, i això seria una gran desgràcia. [...] Els sarraïns dominaven dos pujols, l'un a una part de la penya, l'altre a l'altra, de manera que els nostres hagueren de combatre amb cavalls armats i amb homes de peu. A la fi, pogueren conquistar el Puig que era de la part dels nostres. Allí morí Abenbassol, que era el millor i més poderós sarraí que tenia al-Azraq, fins i tot millor que ell en valor. I, amb l'ajuda de Déu, els cristians van veure que els de l'altra part perdien també el Puig.
>
> **Jaume I. *Llibre del fets.* Versió de francesc Marchirant. Ed. Bromera**

No obstant aquesta derrota, en aquesta segona revolta mudèjar, al-Azraq dona més d'un maldecap al vell Jaume I, ja que estigué a punt de matar-lo en una emboscada a Rugat, a la Vall d'Albaida, prop del Benicadell:

> Una vegada que ens dirigíem de nit a un castell que ell posseïa, anomenat Rugat, i que era custodiat pels moros, va intentar trair-nos. Nosaltres només erem trenta-cinc cavallers i ell ens intentà sorprendre amb set emboscades de moros, amb gran soroll de corns i trompetes, i amb molts ballesters que hi havia amb escuts de cuiro. I si no hagués estat perquè Nostre Senyor ens ajudà contra ell, ens hauria mort. Amb tot, capturà i retingué díhuit cristians que hi havíem enviat perquè establiren una torre més allà del castell.
>
> **Jaume I. *Llibre del fets.* Versió de Francesc Marchirant. Ed. Bromera.**

7. **Rellegiu els textos del *Llibre dels fets* (o dels feits) d'aquesta Unitat i recolliu totes les vegades que el cronista es refereix a Déu o a Jesucrist. En quins termes ho fa?**

8. **Destrieu les invocacions a Déu (o a Jesucrist) en dos apartats:**

   a. Donar gràcies a Déu.
   b. Servir a Déu.

9. **Al començament de la Unitat heu llegit el text d'inici del *Llibre dels fets*, en què el rei explica que la fe ha d'anar acompanyada d'obres i que Déu li ha concedit una vida llarga i salut per a portar-les a terme, les obres. La qüestió és si al darrere d'aquestes "obres" hi ha la fe? Quina Fe? En quin déu?**

10. **En aquesta Unitat, ens falta llegir un text extret de la conquesta de la ciutat de València per a fer-nos una idea del caràcter del rei Jaume I, una mena de retrat ideal. Llegiu-lo i contesteu a les qüestions.**

> Però quan nos tornàvem amb els homes, ens vam girar cap a la vila per a vigilar els sarraïns, ja que n'hi havia molts a fora de la muralla. En aquell moment, un ballester va disparar i, tot traspassant el capell de sol i la malla, ens ferí amb la sageta prop del front.
>
> Gràcies a Déu no travessà el crani, sinó que la punta de la sageta va eixir per mig del cap. Aleshores nos, amb la ràbia que teníem, donàrem tal manotada a la sageta, que la trencàrem. La sang ens rajava cara avall i, amb la capa de seda que dúiem, ens la torcàvem i anàvem rient per tal que la nostra tropa no es desanimara. Vam entrar en una tenda on ens allotjàvem i se'ns inflà tota la cara i els ulls, de tal manera que, durant quatre o cinc dies, vam perdre la visió de l'ull de la part en què ens havien ferit. Quan se'ns desinflà la cara, cavalcàrem per tot el campament perquè la gent no es desencoratjara.
>
> **Jaume I. *Llibre del fets.* Versió de Francesc Marchirant. Ed. Bromera.**

   a. Per què somriu el rei a pesar de la ferida? Què vol demostrar?
   b. Quin codi d'honor hi ha al darrere d'aquest comportament?

11. **Ara ja tenim el retrat complet dels trets de personalitat del rei Conqueridor. Completeu les frases següents amb les paraules que teniu a continuació i tindrem la descripció de la personalitat o l'etopeia del rei Jaume I. Podeu completar-ho amb un retrat eqüestre, per exemple, i amb un text que descriga les seues característiques físiques. Això ho trobareu fàcilment.**

Providencialisme, cristianisme, feudal, fidelitat, vassalls, codi d'honor cavalleresc.

El naixement i la vida llarga i saludable de Jaume I són atribuïbles a un cert _____ en què el rei creia. I creia també en el seu Déu, que era el Déu del _____ . A més a més, el rei era un senyor _____i, per tant, els seus _____, tant cristians com musulmans, li devien _____ . Per això el rei s'alegra quan li comuniquen que els musulmans s'han revoltat: com que han trencat el pacte de vassallatge, ell pot combare'ls i expulsar-los i, on hi havia seguidors d'Al·là, hi hauria cristians i "que Déu hi fos servit".

5 Llegiu i contesteu a les qüestions:

Fins ara hem llegit la història que ens conta el rei Conqueridor, és a dir, el rei que va guanyar. Malauradament, no tenim una història contada pel seu rival més famós. No hi ha una crònica o un llibre dels fets d'al-Azraq. Ara bé, sí que hi ha "partidaris" del "Blau" o "El dels ulls blaus". Just I. Sellés, (Beniarrés, 1957) és qui més ha treballat aquest tema. Ha fet una novel·la i un parell d'adapatcions de la novel·la en història gràfica.

Llegiu la sinopsi de la novel·la i responeu a les qüestions.

AL-AZRAQ, *EL BLAU.*

Crònica de la conquista de La Muntanya. Sinopsi.

A mitjan segle XIII, les valls més meridionals de les muntanyes valencianes eren un vesper, una illa d'Islam rodejada per un embravit mar de cristianisme. Els feudals anhelaven sotmetre-la, però La Muntanya era un castell de roca, alt i fort, i resistia. Foren anys de pactes breus, de fortaleses preses i lliurades per la força, de treves, emboscades i escaramusses entre les hosts de Jaume I i els partidaris del visir al-Azraq, *el Blau*.

Huit segles després, la gloriosa conquesta del Regne de València que les cròniques medievals beneïren amb el fum dels altars ha esdevingut, a la llum de la historiografia recent, el brutal extermini d'una cultura. Així, la mateixa crònica règia que antany aprofità per enaltir la insigne figura del Conqueridor es presenta ara com la prova irrefutable de la seua feroç croada.

Amb el propòsit de reinterpretar la invasió feudal d'al-Àndalus oriental, al-Azraq, *el Blau*, enarbora l'estendard de la mitja lluna i concedeix la paraula a Abu al-Qasim ben Hilal –conseller personal del visir– perquè el relat fluïsca en primera persona, lliure, directe, visceral, per boca de qui patí en les seues carns el rigor de l'holocaust andalusí de Jaume I.

La croada valenciana del Tirà com mai no te l'han contada.

1. **Quin deu ser el punt de vista de la novel·la, segons la sinopsi?**

2. **En quins termes parla l'autor de Jaume I i de la conquesta?**

6 Llegiu i contesteu a les qüestions:

En el programa de festes de la Unitat anterior, hi ha una sèrie de termes referits a diferents actes. O termes que són part d'un vocabulari específic militar o bèl·lic. Alguns s'entenen fàcilment pel context, però uns altres són més difícils d'explicar. Feu una cerca dels següents en diccionaris o fent servir altres mitjans. Tot plegat, us servirà per a entendre millor les festes de Moros i Cristians. Us n'avancem uns pocs.

Alardo: Possiblement deformació d'"alarde" (castellà); ostentació, faramalla, parada.

Ambaixada: _____

Bàndol: _____

Boato: Cast. Ostentació, pompa.

Contraban: _____

Desfilada: _____

Diana: _____

Ensenya de la Creu: _____

Entrada: _____

Escaramussa: _____

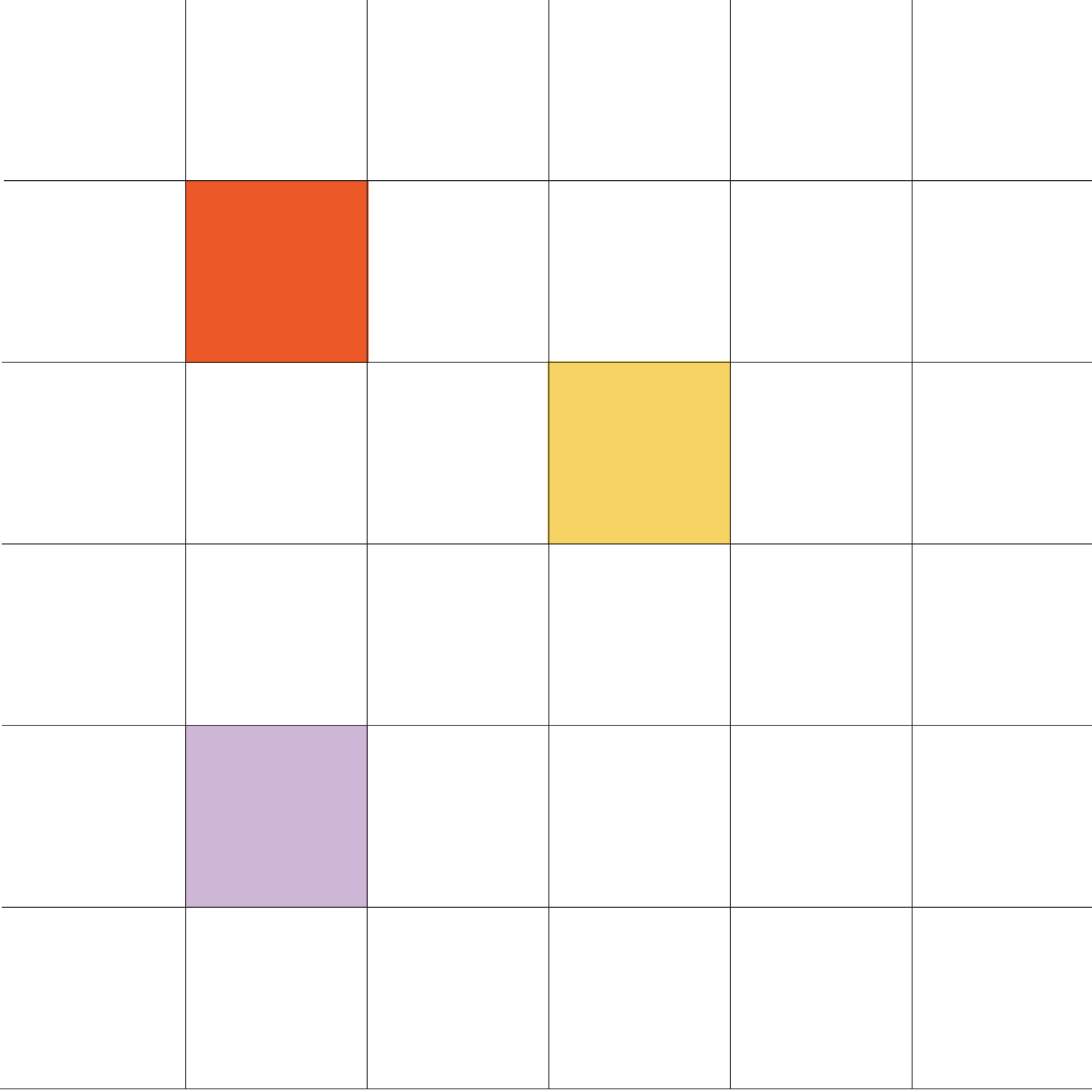
Estafeta: Correu que anava a cavall d'un lloc a un altre.

Estendard: _____

Guerrilla: _____

Relíquia: _____

Retreta: _____

AUTORS DEL TEXT DE LES UNITATS DIDÀCTIQUES: **Tomàs Llopis i Antoni Espí**

ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

GOBIERNO DE ESPAÑA MINISTERIO DE CULTURA DIRECCIÓN GENERAL DEL LIBRO, DEL CÓMIC Y DE LA LECTURA

ACPV - CARRER DE SANT FERRAN, 12
VALÈNCIA 46001 - TEL96 315 77 99 - WWW.ACPV.CAT